پۆرترێیەک لەسەر جاک لاکان

لە ئەڵمانییەوە: پێشەوا فەتاح

ژاک ماغی ئێمیل لاکان، کە بە ژاک لاکان بەناوبانگە ١٣ی نیسانی ساڵی ١٩٠١ لە پاریس لەدایکبووە و ٩ی سێپتێمبەری ١٩٨١ لە ئێبندا کۆچی دوایی کردووە. دەروونناس و دەروونشیکارێکی فەرەنسی بووە، کە لەرێی تەفسیرکردنەوەیەکی نوێی کارەکانی سیگموند فرۆیدەوە ناوبانگی جیهانی بەدەستهێناوە. تەفسیرەکەی لەژێر ناونیشانی «گەڕانەوە بۆ فرۆید» بڵاوکردەوە و ئامانجەکەی ئەوەبووە لەو شوێنانەدا کە پێی وابووە فرۆید لەپشت مەعریفەکانی خودی خۆیەوە بەجێماوە، درێژەی بە تەشەنەی تیۆرییەکەی بدات. لێرەدا گەڕاوەتەوە بۆ میتۆدەکانی ستراکتورالیزم «پێکهاتەگەرایی» و لینگویستیک «زمانەوانی»، دواتریش بۆ مۆدێلی گرافیکی تۆپۆلۆژیا و مێگەلناسی. ئەم تیۆرسازە کە لە مەودای دەرونشیکاریدا مشتومڕێکی زۆری لەسەر بووە و هەیە، کاریگەرییەکی گەورەی بەسەر پۆست-ستراکتۆرالیزمەوە هەیە.

ژاک-ماغی ئێمیل لاکان یەکێک بوو لەو کەسایەتیانەی کە زۆرترین مشتومڕ و ناکۆکی لەسەر هەبوو. بۆ هەندێک بلیمەت و بۆ هەندێکی دیکەش دەجالێک بوو، و لە سەدەی بیستەمدا تەنها کەم بیرمەند هەبوون لە وێنەی ئەو فەزای فکرییان لە فۆرم دابێت، ئەویش نەک تەنها لە فەرەنسای ئیشتیمانی

خـۆی. لـە ژێـر کـاریـگـەری پێکهاتە زمانەوانییەکانی فێردیناند دێ سۆسیور و ڕۆمـان جاکۆبسن و توێژینەوەکانی ئەلێکساندەر کۆژێف لەسەر هیگڵ، و هەروەها لە دیسیپلینی دیکەشەوە، لاکان مادەیەک بۆ مەدرەسە ڕەسەنەکەی خۆی هەڵدەهێنجێت، کە ئامانجەکەی ڕیـفـۆرمـکـردنـەوەی دەرونشیکارییە لـەڕووی پێکهاتەی زمانەوانییەوە. لاکان، کە داوای خوێندنەوەیەکی نوێی فرۆید دەکـات، پێی وایـە کە دواجـار پێکهاتەی هەموو شتێك لەسەر بنەمای زمانەوانی یاخود ئانالۆگی زمانەوانی بنیاتنراوە. لە ئەنجامی تێزەکەی ئەودا دەبێت دەروونشیکاری وەک شیکاری زمـان تێبگەین. تێزە بنەڕەتییەکانی تیۆرییەکەی، کە لەو کەین و بەینەدا زۆر بەناوبانگن، دەڵێن:

«ناخودئاگا خاوەنی پێکهاتەی ڕیشەیی زمانە» و «ناخودئاگا وتەی کەسەکەی ترە». لەکاتێکدا ناخودئاگا پێکهاتەیەکی میتافۆری-میتۆنیمیکی (میتۆنیمیک واتا ئاڵوگۆڕبوونی ناو) لێ دەردەکەوێت و لە گفتوگۆ لەگەڵ ئەوی دیکەدا پەردەی لەسەر لادەچێت، زمان و سوبێکت لەگەڵ یەکدا لە پەیوەندییەکی مـەرجـداردان: یەکیان بـەبێ ئـەوی دیکەیان بیری لێ ناکرێتەوە. لەگەڵ ئەوەدا ئارەزوو بۆ ڕەزامەندی خەڵکی، کە بڕیار لەسەر جەوهەری مرۆڤ دەدات و دەیخاتە ناو ڕەوتی زمانەوە، کاراکتێری سەرەکی بیرکردنەوەی لاکانییە.

مرۆڤ بریتییە لە ئارەزوو.

بـە وتـەی لاکـان سـێ پێـوەری جـەوهـەری، کە دەبێت مـرۆڤ وەک سێ ستراکتۆری بەناویەکداچنراو لێیان تێبگات، دیاردە دەروونییەکانی مرۆڤ و بەو پێیە دیسکۆرسەکەشی دیاریدەکەن: خەیاڵ و سیمبۆل و واقیع. پێوەری خەیاڵی بنچینەکەی خۆی لە قۆناغی ئاوێنەوە 1 وەرگـرتـووە. تۆماربوونی جەستەی خـود لە ئاوێنەدا بۆ ئەو منداڵە واتـای وەهمی یەکەیەک، کە

«من» وەک شکڵێکی ڕووکەش جێگیر دەکات. لەگەڵ ئـەوەدا ئەزموونی «من» لە ئاوێنەدا مۆدێلێکمان دەداتــی بۆ خۆشووناسکردن لەگەڵ ئـەو کەسەی دیـکـەدا. ئـەو کەسەی دیکە لە دیدی منداڵەکەدا وەک وێنەیەکی لەیەکتەترازاوی فکری دەردەکـەوێـت، کە ئەو خۆی پێ شووناس دەکـات و دەیەوێت بچێتە جێگاکەیەوە. بەڵام ئەوە مانای ئەوە دەگەیەنێت کە «من» دەبێت ئەو کەسەی دیکە لەناوبەرێت، تاوەکو خۆی بکاتە خاوەنی ئەو ئیماگۆیە2. بەڵام لەناوبردنی ئەو کەسەی دیکە لەلایەکی دیکەوە واتـای لەناوبردنی سوبێکتی نەرجیسی 3 دەگەیەنێت. ئەو دۆخە بێچارەیە دەتباتە سـەر ڕێگای بازنەیەکی خودکوژی و توندوتیژی و لەبەرئەوە پێویستی بـە کەسێکی سێهەمە، بـە ڕێکخستنێکی سیمبۆلی، واتا زمان، بۆ ئەوەی بتەقێنرێتەوە. ئـەوەی لێرەدا سیمبۆلییە کردەیەکی زەین نییە بەڵکو پێکهاتەیەک، کە تیایدا سوبێکت لە تۆڕێکی پەیوەندیدایە. ئەوەش کۆتایی بە قۆناغی وێناکراو دەهێنێت و سوبێکت لەگەڵ جیهاندا دەخاتە ململانێوە. لەگەڵ ئـەوەدا سوبێکتی «من» لەڕێی کەسەکەی دیکەوە فڕێدەدرێتە ڕێکخستنە سیمبۆلیەکەوە و تیادا ئەخشەسازی بۆ دەکرێت. لاکان ئەو پرۆسەیە بەم شێوەیە ڕوون دەکاتەوە:

«بـوونـــەوەری مـــرۆڤ پەیوەندییەکی تایبەتی لەگەڵ ئەو وێنەیەدا هەیە، کە وێنەی خــودی خۆیەتی - پەیوەندی دەلاقـەیـەک، پەیوەندی گرژییەکی خاڵیکراو لە نامۆیی. لەویادا دەرفەتی ڕێکخستن، ئامادەگی و غائیبی واتا ڕێکخستنی سیمبۆلیی دادەگیرسێت.» غائیبی و ئامادەگی ئەو کەسەی دیکە یـەکـەم تـۆڕی سیمبۆلی پێکدەهێنێت، کە وادەکات کۆسێپتە وەهمییەکەی «من»یش، کە لە خەیاڵدا تەشەنەی کـردووە، تێپەڕێنێت و بێتە هۆی سەرهەڵدانی «من» لە چوارچێوە سیمبۆلییەکەدا. زمان کە بریتییە لە چوارچێوە سیمبۆلییەکە، هـەوڵـدەدات خـۆی لەگەڵ جیهاندا بگونجێنێت بەڵام «سیستەمی واقیعی چەندەش تەشەنە بە خۆی بدات، دیارە بەشێکی جەوهەری ئەوە لە تۆڕەکانی بنەمای ئارەزوودا بە هەڵواسراوی دەهێڵێتەوە ...»

هـەمـوو ئـەوانـەی کـە لـە سیمبۆلدا دەروازەیـــەک نـادۆزنـەوە و بـەتـووڕدراوی دەمێننەوە بەڵام بەتەواویش ناتوانرێن سەرکوت بکرێن، لاکان بە واقیع ئاوزەدیان دەکات:

«ئێستی سوبێکت، بیـرکـردنـەوەی بیۆگرافیی خود تەنها تا سنوورێکی دیاریکراو دەڕوات، کە من بە واقیع ئاوزەدی دەکەم»

بەپێی ئەوە واقیع لە فۆرمێکی زمانەوانیدا ناتوانرێت بگونجێنرێت و دواجار دەکرێت مرۆڤ وەک غائیبێک تەفسیری بکات. کەواتە بەکورتی دەتوانین بڵێین، یەکەی وەهمی «من»، کە لە چوارچێوەی خەیاڵدا ئەزموون دەکرێت، لەلایەن چوارچێوە سیمبۆلییەکەوە هەڵدەوەشێنرێتەوە. سوبێکتی «مـــن» ژێـردەسـتـەی ڕێکخستنی سیمبۆلییە و هەموو ئەو شتانەی کە دەکەونە دەرەوەی بەسیمبۆلیبوونەوە و شکستی خۆیان بەیان دەکەن، دەرژێنە چوارچێوەی واقیعەوە، واتا دەرژێنە ناو جیهانی نەگوتراوەوە. بەو پێیە لای لاکان سوبێکت دوو بنچینەی هەیە. یەکەم بنچینەی سوبێکت، وەکو گوتمان، لەسەر ئاستی

بە وتەی لاکان سێ پێوەری جەوهەری، کە دەبێت مرۆڤ وەك سێ ستراکتۆری بەناویەکداچنراو لێیان تێبگات. دیاردە دەروونییەکانی مرۆڤ و بەو پێیە دیسکۆرسەکەشی دیاریدەکەن: خەیاڵ و سیمبۆل و واقیع

خەیاڵ سەرهەڵدەدات. «من»ی خەیاڵی لە شووناسکردنی وەهمی خۆیدا بەو کەسەی دیکە، کە وێنەی ئاوێنەییەتی، خۆی لە بازنەیەکی خودوێرانکاری ئارەزوودا بە بەندکراوی دەبینێتەوە، چونکە ئەو دەیەوێت جێگای یەکەی وێنەی ئەو کەسەی دیکە بگرێتەوە کە خودی خۆیەتی. سوبێکتی «من» سەرەتا لە ڕێکخستنی سیمبۆلیدا دروستدەبێت، بەو زمانەش کە سوبێکت دەخاتە پێکهاتەی خۆیەوە و ناوی لێدەنێت. بەڵام ئەو ڕێکخستنە سیمبۆلییە سەرەتا لە مەیدانی ئەو کەسەی دیکەدا دەردەکەوێت، کە ئارەزووی ئەو سوبێکتەی، کە ئێستا چەقی لێ زەودکراوە، سنووردار دەکات. بۆ ئەوەی دانی پیادا بنرێت، سوبێکت دەبێت زمانی ئەو کەسەی دیکە قسەبکات و لە هەمانکاتیشدا سەرەتا لە زمانی ئەو کەسەی دیکەدا، لەو کەسەی دیکەدا دەبێت بە سوبێکت. کەواتە زمان هەمیشە زمانی ئەو کەسەی دیکەیە، کە ئێستا لەنێوان «من» و ئەو کەسەی دیکەدا پردی گواستنەوەیە. بەو شێوەیە ئەرکی زمان «زانیاری دان نییە بەڵکو هۆشیارکردنەوەیە. ئەوەی کە من لە وشەدا بۆی دەگەڕێم، وەڵامی ئەو کەسەی دیکەیە. ئەوەی وەک سوبێکت بنچینەی بۆ داناوە، پرسیاری منە.»

سوبێکت سەرەتا لەڕێی وەڵامی ئەو کەسەی دیکەوە ئەوەی بۆ پشتڕاست دەبێتەوە کە وەک سوبێکت (لە قسەی ئەوی دیکدا) بوونی هەیە، واتا لەڕێی ئەو کەسەی دیکەوە «پەیام»ی خۆی بۆ پشتڕاست دەبێتەوە.

ئارەزوو بۆ ڕەزامەندی، کە دواجار ئارەزوویەکە بۆ ئارەزووی ئەو کەسەی دیکە، لە زماندا ناتوانرێت بەتەواوی تێربکرێت، چونکە هەموو جۆرە تێربوونێک خاوەنی سروشتێکی سیمبۆلییە. بەو شێوەیە هەمیشە کەموکورییەکی تێرکردنی ئارەزوو لە سوبێکدا خەست بووەتەوە. ئەو کەموکورییە دیسان لەناو جوارچێوەی سیمبۆلدا دەنیشێت، چونکە ئەوە تەنها زمانە کە لەنێوان ئۆبجێکتی خوازراو، واتا ئەو کەسەی دیکە و سوبێکتدا دێتە سەر سەحن و ئەسڵەن دەبێتە هۆکاری ئارەزوو و خواستەکان. ئەو کەموکورییە کە ئەنجامی بەجاویدیبوونی ئارەزووە لە ڕێکخستنی سیمبۆلی بیدا، بە وتەی لاکان ئەوە دەردەخات کە دواجار ئارەزوو، کە پەیوەندییەکەی بوونە لەگەڵ کەموکوریدا، دەبێت ببێتەوە بە هۆکاری داگیرساندنی ڕێکخستنە سیمبۆلیەکە. چونکە ملکەچ بوون بۆ زمان واتا دەستبەرداربوونی تاقە «من»ێک، کە «پرییەکەی» لە زماندا جیدیکە دەست پێی ڕاناگاتەوە.

سەرچاوە:

http://jetzt.sueddeutsche.de/texte/anzeigen/560278/Der-Psychoanalytiker-Jaques-Lacan

(le stade du miroir)

پەراوێزەکان

1- قۆناغی ئاوێنە (le stade du miroir) لە تیۆری ژاک لاکاندا دۆخێکی زەمەنیی ئەشەنەکردنی منداڵە لەنێوان تەمەنی ٦ بۆ ١٨ مانگی، کە تیایدا «من» ئەشەنە دەکات. لاکان بەو تیۆرە هەوڵدەدات وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە کە دەڵێت، لە مرۆڤدا خودئاگا چۆن سەرهەڵدەدات و کار دەکات.

2- ئیماگۆ (بە لاتینی «وێنە») وشەیەکی سەر بە دەروونشیکارییە و بۆ یەکەمین جار لەلایەن کارل گوستاف یونگی دامەزرێنەرییەوە بەکارهێنراوە. بە وشەی ئیماگۆ وێنەی وێناکراوی ناخەکی ناخودئاگای کەسێکی دیاریکراو ناوزەد دەکرێت، کە لەپاش ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستەقینەش لەگەڵ ئەو کەسەدا لە دەروونیدا درێژە بە بوونی خۆی دەدات. بەو شێوەیە پەیبردن بە پەیوەندی دواتریش کاریگەری ئەو وێنایەی لەسەر دەمێنێتەوە. مرۆڤ دەبێت وەک دیاردەیەکی نۆریۆ-سایکۆلۆژی لە ئیماگۆ تێبگات، کە ئەو پەیوەندییە دەروونیانەی لەناو خۆیدا هەڵگرتووە، کە بە «وێنە»ی کەسی پەیوەندیداری نزیکەوە بەستراونەتەوە.

3- بە مانای خۆشەویستی خود، ئەو خۆشەویستییەیە کە مرۆڤ ڕووبەڕووی وێنای خودی خۆی دەکاتەوە.

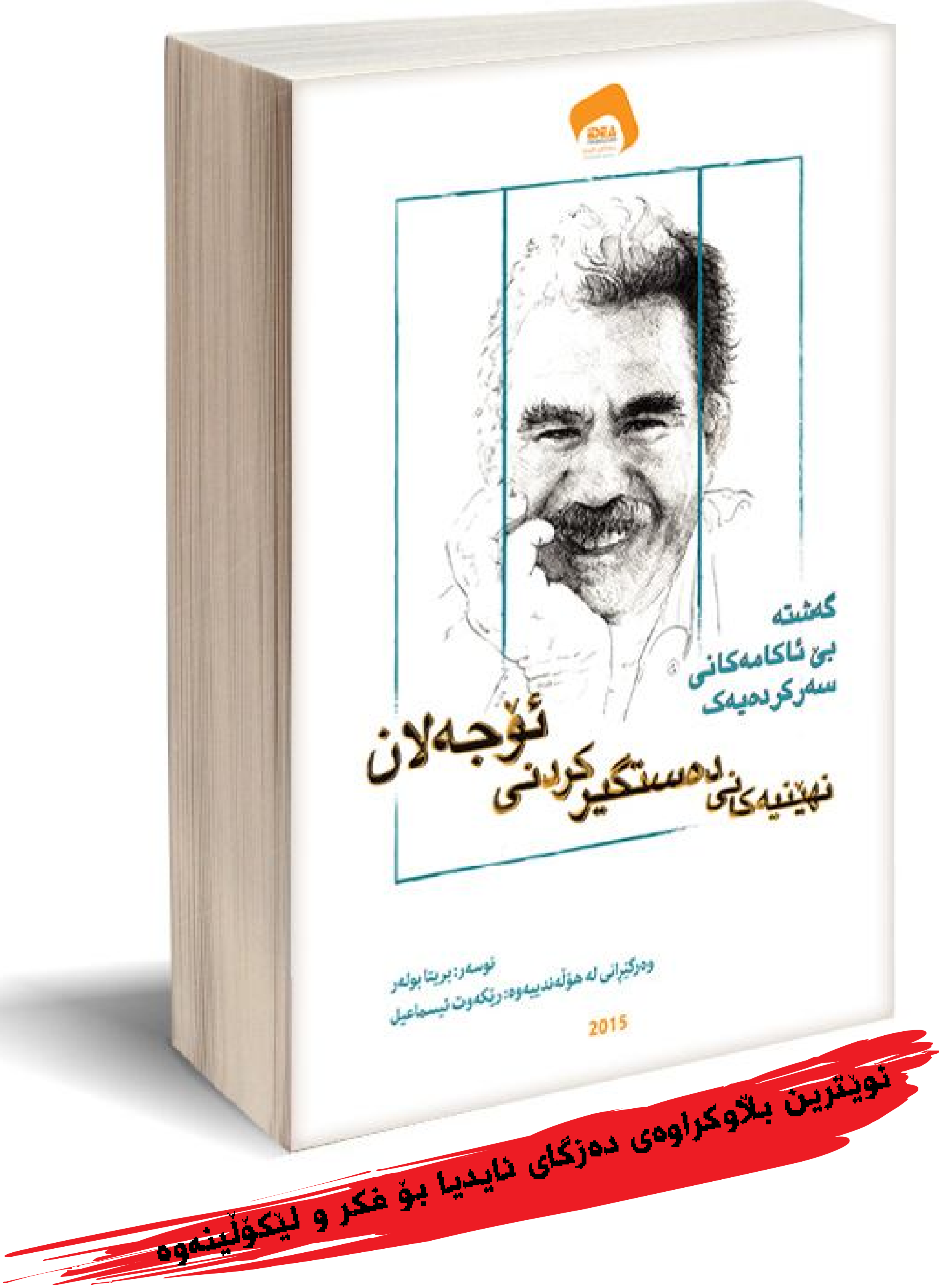
کەشتە
بۆ ئاکامەکانی
سەرکردەیەک
نهێنییەکانی دەستگیرکردنی ئۆجەلان
نوسەر: بریتا بوڵەر
وەرگێڕانی لە هۆڵەندییەوە: ڕێکەوت ئیسماعیل
2015
نوێترین بڵاوکراوەی دەزگای ئایدیا بۆ فکر و لێکۆڵینەوە

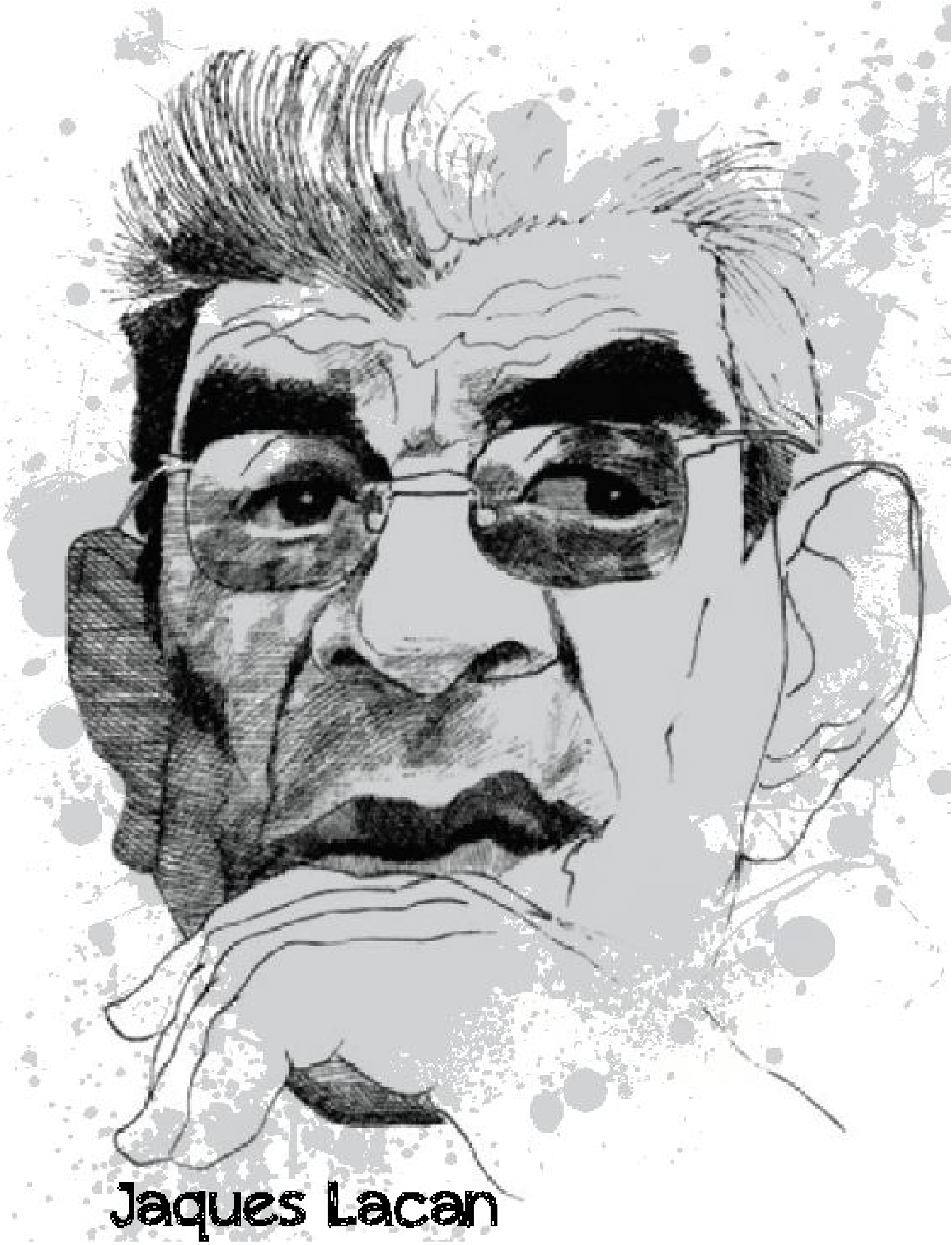
Jaques Lacan